

ÂŞIK MERAKI'DE DİL VE POETİKA

İz. Doç. Dr. Hayrettin RAYMAN

Dil ile kültür arasında önemli bir ilişki vardır. Kişinin kullandığı kelime ve terimler, onun kültür düzeyini ölçmeye yardımcı ettiği gibi düşüncelerini de öğrenmemize de ışık tutar. Halk şairi adını verdiğimiz sanatçılar ise genellikle yaşadıkları dönemin olaylarını şiirlerinde yansıtırlar. Bu yüzden devirlerinin tanıkları olarak bilinirler. Onların şiirlerinde günün ekonomik ve siyasal olaylarını, bilimsel ve teknolojik gelişmeleri her zaman görmemiz mümkündür.

Günümüzün halk şairlerinden olan Merakî'yi de bu ölçütün dışında tutmak olanaksızdır. O da öteki halk şairlerinde olduğu gibi aşk, ölüm, özlem, dünyanın geçiciliği kendinden ve devirden şikayet, kıskançlık, yalnızlık, sevgilinin özellikleri, kötü alışkanlıklar, hayat pahalılığı, seçimler, hükümet bunahımları, kamu kurum ve kuruluşları, Körfez ve Kıbrıs Savaşları ... vb. konuları şiirlerinde işlemiştir. Ancak şairin bu konuları işlerken Türkçe'yi kullanmada bazı yanlışları düştüğü, birtakım yazım hataları yaptığı görülmüştür. Fakat halk şairinin söyleyişte rahatlığı tercih etmesi, genellikle halk şiirinde yazım kurallarının kullanılmaması, şairin kusurlarına hoşgörü ile bakmamıza yardımcı etmektedir. Bununla beraber görebildiğimiz bazı dil kullanım hatalarını da göstermeden geçemeyeceğiz.

Örnekler:

mey-ney
duvara-duvardan

Kırıldı tüm neyler şipe kalmadı
Sazları duvardan astık imtihan. s. 2.

kabaat-kabaat
sinema-sinema
mahzun-mahsun

meslektaş-meslek daş
Hallac-ı Mansûr-Hallaç-ı Mansur
nâr-nar
alam-alem
menfaatperest-menfaat perest
İsterim ki murat alem dünyadan
Ne sanar bilmem ki kendine bakıp.

s.20.

Ayrıca soru takılarının bitişik yazıldığı, özel isimlerin yazımında gerekli özenin gösterilmediği dikkatimizden kaçmamıştır.

Bizim bu incelemede esas amacımız, öncelikle şairin poetikasını belirtmek olduğu için dil ile ilgili açıklamalar kısa tutulmuştur. Şimdi poetika nedir? Âşık Merakî'nin poetika dünyası hangi özellikleri göstermektedir? Bu soruların cevaplarını vermeye çalışalım. Poetika; eskiden şiire ait düşünce ve ileri sürülen teoriler hepsini içine alırken, bugün yalnız şiir sanatı anlamındadır. Aslında bu terim, güzel sanatların teorisini, felsefesini, estetiğini ifade için kullanılır. Türk edebiyatında Necip Fazıl bir tarafa bırakılırsa, yeni Türk edebiyatında bu konu sadece önsöz düzeyinde ele alınmış, halk edebiyatında ise bu konuya hiç değinilmemiştir. İncelememizin özünü Âşık Merakî'nin şair ve şiir hakkında ortaya koyduğu görüşleri belirlemektedir. Âşık, öncelikle halk şairleri içerisinde kendisine bir yer tayin etmektedir.

Hem şairim, hem filozof, hem edip

Hem tüccarım, hem rençberim, hem tabib.

s. 296

Şiir defterlerinde, antolojilerde adının kayıtlı olmasını da usta bir şair oluşuna bağlar. Ona göre şair aşkın paza-

rında sevda satan insandır. Ârifdir, edeb, erkân bilir. Ehl-i kâmilere daima sofrasını açar. Başkalarına kolay kolay darılmaz, küsmek nedir bilmez. İlim hazinesinden nasibini alma olgunluğuna erişmiştir. Bu yüzden sözleri mücevherdir. Âşık, sevda yüklü bir taşı olup, metodolojik düşünen aynı zamanda söz söyleyen insandır.

*İlmesiz trfaneüz sözü neyerim
Güzel söz söylemek bambaşka.* s. 65

*Güzel sözde felsefede mâhirim
Gizlim yoktur, apaçıkta zahirim.* s. 296

*Arabi Farisi karışık lisan
Bisi Öztürkçe'den dilden ayırır
Çocuğu düşünüp konuşan insan
Bulbulü güncadan gülden ayırır.* s. 96

*Haşret kaldım âriflerin lafına
Katılmışım âşıkların saftına
Can veririm güzel sözün harfına
Tathî dil ağzında gül dalı olur.* s. 68

*Merak'tım halk şairi tanıdım
İlgi çekip radyolarda anıldım
Bilmem size nasıl insan sanıldım
İshimden bahseden saygılar gördük.* s. 73

*Çoruk diyarında Artvin ilinde
Halk şairi halkın yadığıris bis
Terennüm olmuş halkın dilinde
Mahsulü bitmeyen bahçe bariz bis.* s. 76

Şairin şiir yazma amacı gönlünü teskin etmektir. Ârifler, şairin sözüne kulak vermeli, kâtipler, aşkın şiirini derlemelidir.

Erenler, elinden bâde içmiş, fakat bu bâdenin tadına doyamamıştır. Şair kendi özelliklerini saymaya şöyle devam eder.

*İlimin kıymetini şimdi anladım
Okuyup yazmadan hiç usunmadım
İçtim ilmin şarabını karnamadım
Cahilli yolundan döndüren hocam.* s. 235

Gerçek şair, az sözle çok şey anlatmasını bilmeli, eksik ve yalan sözün herkesi rahatsız edebileceğini hesap etmelidir.

*Hani âşıklığın edeb erkânı
Lüzumsuz sözler sıkar insanı* s. 156

*Hani kaşığı hani ayağı
Ölmeden biçilmiş bozuk uyağı* s. 116

*Şair olan şiir ilmi bilmeli
Acemi âşıkları cevap veremem
Böyle âşıklara hayattan silmeli
Ölü insanlara bir hap veremem.* s. 116

Âşık, diğer şairlerden beklentilerini de şu dizelerle dile getirir.

*Her şiir yazana şair denilmez
Hakiki âşıklık bilgi ile olur
Kötülük yapana mehir denilmez
Liyihâşverlik vergiyle olur.* s. 120

Kendisini filozof halk şairi olarak gören Âşık Merakî şiir hakkında bazı görüşler ileri sürer. Şiir belli zamanda ortaya konulan bir ürün değildir. Şiirin meydana geldiği belli bir zaman dilimi yoktur. Tabiat, onun için bir ilham kaynağı, şiir ise her mevsim mahsul veren bir bitkidir.

*Duygu kaynağıdır güzel tabiat
Öyle muammaki çösemiyorum
Muhsun gönüllere veriyor hayat
Bahâbça yüzüne doyamıyorum.* s. 88

Şiirin meydana gelmesinde aşkın payını da kabul eden şair, şiir hakkındaki düşüncelerini sıralamayı şöyle sürdürür. Şiir, kelimelerle örülmüş, içine aşk konulmuş bir kaptır. Şiirde değişik kavramlarla karşılaşmak mümkündür. İnsan, kendisinden birşeyler bulduğu şiiri sever. Şiirden herkesin beklentileri farklıdır. Yerine göre şiir bir ahenk, bir musiki yerine göre de bir anlatım biçimi, bir sanattır. Bazen de şairi yatıştıran üzüntüsünü dağıtan nesnedir.

*Şiirim yetti efsârim attım
Sineme batırdım haykuy şiirini.*

s. 73

Düğünceler, duygular, salt olarak ortaya konursa şiir olur. Şiirde dış dünyanın başkasına karşı iç dünyasına bir direnişi söz konusudur. Şair, şiirin, güzel, iyi ve doğru ile birlikte bulunduğuna inandığı için, şiirle halka hizmet etmeyi düğüntür.

*Merakt'im halka hizmet ayırım
İlimsiz, irfanus edâsı neylerin
Ta kitabın ortasından söylerim
Sözümü yabana atanlar himdir.*

s. 65

Şiirin, bilim, sanat ve felsefe ile yakın benzerlikleri vardır. Bu yönüyle şiirde her kelimenin yer alması doğru değildir. Şiirde yer alacak sözcüklerin uyumlu ve anlamlı olması gerekir. Ancak bu özelliğe sahip olan kelimeler, yan yana, sırt sırta verirlerse şiir ortaya çıkabilir. Şair, kelimeler aracılığı ile dış dünyadan aldığı şiir yolu ile yine dış dünyaya yansıtabilir.

*Çıktım yücelere seyran eyledim
Usaktan görünür sıralı dağlar
İçimden geleni bir bir söyledim
Çayırılı çimenli pınarlı dağlar.*

s. 302

Şiir, ne salt bir fikir, ne de salt bir hayaldir. Fikir ve hayal birleşirse ancak şiir meydana gelebilir.

*Aradım bulamadım gönül erini
Hayal ettim daim yârin yerini
Şerhettim dardimin bende birini
Bin dardime ortak olanı gönder.*

s. 287

Şairin mesleği şiir yazmaktır. Şair, bu işi, sırasında doğaçlama olarak, sırasında sınama yanılma yoluyla ortaya koyar. Günümüzde bütün şairler, eserlerini topluma sunarken belli kontrolleri yapmaktadır. Hatta bazıları da şeneler sonra şiirlerini yeniden kaleme almakta, böylece çocuğun oyuncağı ile oynamış gibi şiir de şiiri ile oynamaktadır. Şair, şiir yazarken gösterişten uzak olmalı, şöhretinin arkasına gizlenmemeli, yalan

ve riyadan uzak durmalı, sözü ince, güzel ve hatasız yazmalı, doğal olarak gündünden geçenleri dile getirmelidir. Bu özellikler ise halk şairlerinin temel karakteridir. Onların şiir dünyalarında yapmacığa, gösterişe yer yoktur.

*Bir münasip sözüm yoktur âlime
Haftın ancak bir aşk geçti elime
İlham geldi düzen verdim dilime
İstemem sözümüz hatalı olsun.*

s. 133

Şair, bilgilerden yararlanmalı, okumayı, öğrenmeyi büyük kazanç saymalı, okumadan geçirdiği bir günü zarar kabul etmeli, kitap, dergi, gazete yoldaşı olmalı, ilimle uğraşmayı kendisine ilke kabul etmeli, bu özellikleri şahsında topladığı zaman belki şiirinin bilimsel değer taşıdığı söylenebilir.

*Alim olanlara çoktur borcumuz
Cahillik yüzünden bunca cürmümüz
Hayre tebdil olur belki sonumuz
Hak cahil kuluna hatırlı olsun*

s. 132

İlim bilmeyen şaire susmak değer. Onun bilgileri ârifler safından ayrılıp gitmesi doğru değildir. Ayrıca âşığın bilgisini gizlemeye de hakkı yoktur. Eğer bilgisini gizlerse bilgi hırsız olarak adlandırılmaktadır.

Sonuç olarak Âşık Merakt'in poetikası konusunda şunlar söylenebilir: Şair, şiiri değişik şekillerde tanımlamış dış yapı olarak dörtlüğü tercih etmiş, edebî sanatlarla fazla yer vermemiş, atasözü ve deyimlerden, sembol ve motiflerden az yararlanmış her âşık gibi daha çok günlük olayları işlemiş, şiir okuyucusunu da hesaba katarak zaman zaman devrin değer yargıları konusunda okuyucuya bilgi vermiş, böylece şiirini her toplum kesiminden insanın okumasına zemin hazırlamıştır.

NOTLAR

* Âşık Merakt "Gönül Acar" Artvin 1988.